

The role of officials in "endogenous economic progress" with emphasis on the Quranic teachings and the statements of the Leader of the Revolution (may God bless him)

(Received: 2021/07/28- Accepted: 2023/02/22)

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.24765317.2022.7.1.7.6>

Bibi Hakimeh Hosseini¹, Rizvan Rokhshani²

Abstract

In recent years, when the country is suffering from various economic damages, including cruel sanctions, strategies have been presented by the supreme leader of the revolution; One of the most important of which is using domestic capacities or pursuing "endogenous economic progress". This strategy is undoubtedly one of the main pillars of the resistance economy and can reduce the effect of hostile foreign policies to a great extent, and its realization mainly requires the participation of the three pillars of the people, the elites of the society, and the officials. Among these three pillars, this article focuses on the role of the officials, and with the focus on the Quran, traditions, and statements of the leader of the revolution based on the analytical descriptive method, it has tried to extract and explain this factor. Investigations showed that on the one hand, officials have a role in utilizing the natural capacities of the country such as mines, fields, and oil; And on the other hand, they are considered as a branch of human capacities of the country. This influence includes the administration of justice, the fight against corruption, entrepreneurship, the prevention of extravagance, etc.

Keywords: Islamic teachings, Ayatollah Khamenei, Leader of the Revolution, officials, economy, resistance economy.

1. Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, University of Holy Quran Sciences and Education, Mashhad, Iran. dolatabad@quran.ac.ir

2. Graduated from the Department of Quranic and Hadith Sciences, University of Holy Quranic Sciences and Education, Mashhad, Iran, (corresponding author). rakhshani.rezvan@yahoo.com

نقش مسؤلان در «پیشرفت اقتصادی درون‌زا» با تاکید بر آموزه‌های قرآنی و بیانات رهبر انقلاب (حفظه الله)

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۶ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۳)

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.24765317.2022.7.1.7.6>

بی بی حکیمه حسینی^۱
رضوان رخشانی^۲

چکیده

در سال‌های اخیر که کشور گرفتار آسیب‌های متنوع اقتصادی از جمله تحریم‌های ظالمانه است، راهبردهایی از سوی رهبر معظم انقلاب ارائه شده است؛ که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، استفاده از ظرفیت‌های داخلی یا دنبال نمودن «پیشرفت اقتصادی درون‌زا» است. این راهبرد بی‌گمان از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی بوده و می‌تواند اثر سیاست‌های خصمانه خارجی را تا حد زیادی کاهش دهد و تحقق آن، بطور عمده، مستلزم مشارکت سه رکن مردم، نخبگان جامعه و مسؤلان است. این مقاله از میان این سه رکن، بر نقش مسؤلان متمرکز شده و با محوریت قرآن، روایات و بیانات رهبر انقلاب بر اساس روش توصیفی و تحلیلی، به استخراج و تبیین این عامل اهتمام ورزیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد، مسؤلان از یک سو در بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی کشور همچون معادن، زمین‌ها و نفت دارای نقش هستند؛ و از سوی دیگر، خود به عنوان یک شاخه از ظرفیت‌های انسانی کشور مورد توجه‌اند. این تأثیرگذاری، شامل: اجرای عدالت، مبارزه با فساد، کارآفرینی، جلوگیری از اسراف و... است.

واژگان کلیدی: آموزه‌های اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب، مسؤلان، اقتصاد، اقتصاد مقاومتی.

۱. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، مشهد، ایران. dolatabad@quran.ac.ir
۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، مشهد، ایران، (نویسنده مسؤل).

مقدمه

یکی از عواملی که موجب رشد و سربلندی اقتصادی یک جامعه می‌شود مدیران آن است؛ چرا که برنامه‌ریزی درست مدیران، و اجرای صحیح آن‌ها سبب رفع بحران‌های جامعه می‌شود. همچنین بهره‌گیری از امکاناتی که خداوند برای بشر آفریده است در جهت رشد و شکوفایی و پیشرفت او در وهله اول، بر عهده مسئولان و برنامه‌ریزان یک مملکت است. نمونه قرآنی آن را در آینده‌نگری و مدیریت حضرت یوسف (ع) به عنوان یک مسئول مملکتی می‌توان دید.

بنابراین، دستیابی به یکی از آرمان‌های ملی کشور در زمینه اقتصادی که تکیه بر توان و ظرفیت داخلی است، نیازمند اعتقاد راسخ و مدیریت مقتدر مسئولان در راستای اقتصاد درون‌زاست؛ که در این پژوهش، با تکیه بر بیانات رهبر فرزانه انقلاب و استنتاج مبانی قرآنی و روایی آن، مطمئن نظر قرار گرفته است. لازم به ذکر است اقتصاد درون‌زا به معنی، تکیه بر توان و نیروی داخلی کشور است.

در بررسی پیشینه موضوع، آثار متعددی به بحث از اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن به‌ویژه اقتصاد درون‌زا پرداخته‌اند، مانند:

شقایق شهری: آثار اقتصاد دانش‌بنیان بر درون‌زایی اقتصاد ایران (در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی)؛

همو: اثرات فساد مالی بر درون‌زایی اقتصاد ایران در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی؛

فراهانی فرد: مدل‌سازی نقش عوامل غیر مادی در رشد اقتصادی درون‌زا با تاکید بر سرمایه اجتماعی در اقتصاد اسلامی؛

عباسی: بررسی و شناسایی مولفه‌های اقتصاد مقاومتی، از منظر قرآن کریم و... اما پژوهشی که به بررسی نقش مدیران و مسئولان به عنوان یک ظرفیت درونی مؤثر در پیشرفت اقتصادی کشور آن هم در دو بعد منابع و نیروی انسانی پرداخته باشد، یافت نشد. نقش مسئولان در به فعلیت رساندن پیشرفت اقتصادی را می‌توان در دو دسته بهره‌گیری از منابع طبیعی و نقش‌آفرینی به مثابه ظرفیت انسانی مورد بررسی قرار داد که در ادامه تبیین خواهد شد.

۱. نقش مسئولان در بهره‌گیری از منابع طبیعی

بهره‌گیری از امکاناتی که خداوند برای بشر آفریده است در جهت رشد و شکوفایی و پیشرفت او در وهله اول بر عهده مسئولان و برنامه‌ریزان یک مملکت است. قرآن کریم در تبیین مدیریت اقتصادی حضرت یوسف ۷ می‌فرماید: «قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابَّأَفَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَوْهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ»؛ گفت: هفت سال پیای کشت می‌کنید،

هر چه درو کردید آن را جزء اندکی که می‌خورید در خوشه گذارید» (یوسف / ۴۷) و آیه «قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمُ»؛ گفت خزینه‌های این سرزمین را به من بسپار که من نگهدار و دانایم» (یوسف / ۵۵) (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳: ۱۴۲/۴). حاکمیت کشور نقش بسیار مهمی در پیشرفت یا پسرفت یک جامعه دارد. آینده‌نگری و برنامه‌ریزی بلند مدت برای مقابله با مشکلات اقتصادی جامعه، لازمه مدیریت کشور است: «تَزْرَعُونَ... فَذُرُوهُ... إِلَّا قَلِيلًا» (یوسف / ۴۷). (قرائتی، ۱۳۸۸: ۲۱۷/۴).

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانیه گام دوم انقلاب درباره نقش حاکمیت در استفاده از منابع کشور برای رشد و ارتقای آن فرمودند: فرصت‌های مادی کشور فهرستی طولانی را تشکیل می‌دهد که مدیران کارآمد و پرانگیزه و خردمند می‌توانند با فعال کردن و بهره‌گیری از آن‌ها، درآمدهای ملی را با جهشی نمایان افزایش داده و کشور را ثروتمند و بی‌نیاز و به معنی واقعی دارای اعتماد به نفس کنند و مشکلات کنونی را برطرف نمایند (حسینی خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب، ۹۷/۱۱/۲۲). البته باید توجه داشت که با برداشت بیش از حد و بدون برنامه از منابع، به محیط زیست آسیب نرسانند و با منابع به گونه‌ای برخورد کنند که بتوان سالیان دراز از آن‌ها استفاده کرد. این مهم نیازمند توجه مسئولان و قانون‌گذاران است. رهبر انقلاب در این راستا به همه دستگاه‌هایی که به نحوی با مسئله محیط زیست مرتبط هستند دستور همکاری صمیمانه دادند. (حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار فعالان و مسئولان محیط زیست، منابع طبیعی و فضای سبز، ۹۳/۱۲/۱۷). ایشان به منابع طبیعی، شهرداری، محیط زیست و دستگاه‌های نظارتی دستور حفظ محیط زیست و رعایت آن را دادند.

خداوند نیز به انسان دستور داده از آن‌چه در زمین آفریده است به نفع خویش بهره گیرد. کاوش بر روی زمین و بهره‌گیری از نعمت‌های الهی در آیه «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ...» (ملک / ۱۵) «او است آن کسی که زمین را برای شما رام کرده پس در گوشه و کنار آن رفت و آمد کنید و از رزق آن بخورید...» به چشم می‌خورد. خداوند دستور داده بر روی زمین سیر کنند، و از رزق خدا بخورند، لیکن بهره‌گیری از این نعمت را به کار و تلاش وابسته کرده است، چون حکمت او اقتضا کرده است که مسبب‌ها را به سبب‌ها و نتایج را به مقدمات آن وابسته کند. (مغنیه، ۱۴۲۴: ۳۷۸ / ۷). در آیات دیگری نیز بهره‌گیری از امکانات موجود با عنوان «ابتغاء فضل الله» مورد سفارش قرآن قرار گرفته است: «وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِن كُلِّ تَأْكُلُونَ لِحْمَاطًا يَأْوُسْتَرِحُونَ حَلِيَّةٌ تُلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفَلَكَ فِيهِ مَوَآخِرَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَالْعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» «این دو دریا با هم یکسان نیستند، یکی شیرین و گوارا و دیگری شور و تلخ و شما از هر دوی آنها گوشت تازه

صید کرده و می‌خورید و اشیای زینتی استخراج نموده و می‌پوشید و کشتی‌ها را می‌بینی که در دریا آب را می‌شکافند تا شما از فضل خدا چیزی به کف آورید و تا شاید شکر گزار او شوید» (فاطر/ ۱۲). در نتیجه بهره‌گیری از امکانات موجود در راستای تأمین نیازهای انسان، از جمله سنت‌های خداوند است که با کار و کوشش باید به آن دست یافت و برنامه‌ریزی و به فعلیت رساندن آن بر عهده مسئولان است.

رهبر انقلاب خطاب به مسئولان محیط زیست و با بهره‌گیری از آیه «هُوَ أَشْأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...» (هود/ ۶۱) دستور به فعلیت رساندن ظرفیت‌های موجود در زمین را داده‌اند. ایشان، با اشاره به وجود ظرفیت‌های ناشناخته‌ای که دارای ارزش و اهمیت هستند و هنوز ناشناخته مانده‌اند، وظیفه به فعلیت رساندن آن‌ها را بر عهده مسئولان گذاشتند. رهبر معظم انقلاب در سخنان خود با اشاره به استفاده نکردن از حداکثر ظرفیت‌های طبیعی مانند خاک، هوا، آب، مواد زیر زمینی و محصولات روی زمین، بشر را به یافتن ظرفیت‌های جدید به طور دائم و استفاده از این ظرفیت‌ها به نفع زندگی بشر تشویق کردند. (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار فعالان و مسئولان محیط زیست، منابع طبیعی و فضای سبز، ۹۳/۱۲/۱۷)

۱-۱. زمین‌های قابل کشت

یکی از خواسته‌های آفریدگار از بشر عمران و آبادی زمین است و این مهم جز با مدیریت و برنامه‌ریزی و میسر کردن راه توسط مسئولان به عنوان برنامه‌ریزان و مجریان مملکت در سطح کلان میسر نخواهد شد. (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۴، ص ۸۱) چنانکه خداوند می‌فرماید: «وَالِی تَمُودَ إِخَاهُمْ صَاحِقَالَ یَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَکُمْ مِّنْ إِلٰهِ غَیْرِهِ هُوَ أَشْأَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا، «و به سوی (قوم) تمود برادرشان صالح را فرستادیم او نیز به قوم خود گفت: ای مردم! خدا را بپرستید که جز او معبودی ندارید، او است که شما را از زمین (از مواد زمینی) ایجاد کرد و با تربیت تدریجی و هدایت فطری به کمالتان رسانید، تا با تصرف در زمین آن را قابل بهره‌برداری کنید» (هود/ ۶۱). خداوند در این آیه به انسان‌ها می‌آموزد که شهرها را آباد کنند (بیدختی گنابادی (سلطان علی‌شاه)، ۱۴۰۸: ۳۳۲/۲).

رهبر انقلاب با اشاره به زمین‌های بسیاری که با کار می‌توانند آباد شوند و با اشاره به این که ایران کشوری است با امکانات فراوان و به معنای حقیقی کلمه غنی، بهره‌گیری از این امکانات را بر عهده مسئولان گذاشتند و فرمودند طراحی نظام این کار بر عهده مسئولان است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۵۲۹). ایشان، با اشاره به این که سیاست‌های اتخاذ شده باید ثابت ماندگار و پیگیری شده باشد و به مسائل تولیدکنندگان کشاورزی رسیدگی شود، یکی از اساسی‌ترین کارها را، در باب کشاورزی و محصولات آن دانستند

(حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۵۲۶)، چرا که با رونق گرفتن کشاورزی زمین‌های قابل کشت زیادی که هم اکنون بی‌استفاده مانده‌اند، مورد استفاده قرار می‌گیرند. رهبر انقلاب با اشاره به این که کشاورزی محور اصلی در اداره کشور است، به مسئولین نیز دستور دادند با این نگاه به امورات مربوط به آن بپردازند؛ این امورات شامل: تنظیم معلومات دانشگاهی از جمله در تنظیم درس‌ها، در گرفتن دانشجوی، در پرداختن به استاد، در تخصیص بودجه و خدمات گوناگونی که دولت می‌تواند به کشاورزان بدهد، مانند آن چه که مربوط به بانک‌هاست، آن چه که مربوط به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی است، آن چه که مربوط به خود وزارت جهاد کشاورزی است و همچنین در گماشتن افراد کارآمد و توانا در رأس کارها. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۵۲۸)

۲-۱. جنگل‌ها و مراتع

جنگل در تعدیل آب و هوا و ازدیاد باران و جلوگیری از سیل‌ها تأثیر اساسی دارد. (بلاغی، ۱۳۸۶: ۸/۳) درخت در جنگل سالها به جای خود باقی است، اگر آب و آفتاب به او برسد به عمل حیاتی و جنبش خود ادامه می‌دهد و می‌ماند و گرنه خاصیتش نابود می‌شود و خشک می‌گردد. (عاملی، ۱۳۶۰: ۵/۵) در روایات، درختان از عوامل طول عمر محسوب شده و یکی از مواردی هستند که چشم را نورانی می‌کنند. امام علی ۷ میفرماید: «از عوامل افزایش طول عمر پرهیز از مردم آزاری و... و قطع کردن و نابود کردن درختان است مگر در مواردی که ضرورت داشته باشد» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۳/۳۱۹). همچنین روایتی در بیان خاصیت نگاه کردن به درختان آمده است: سه چیز است که به چشم جلا می‌دهد نگاه به سرسبزی، نگاه به آب جاری و نگاه به چهره نیکو (عاملی، ۱۳۶۰: ۵/۳۴۰). بنابراین، با توجه به اهمیت جنگل‌ها و مراتع مسئولین کشور باید در راستای حفظ و نگهداری از آن‌ها و استفاده از آن‌ها برای رشد کشور تلاش بیشتری بکنند.

رهبر معظم انقلاب جنگل‌ها و مراتع را به عنوان ریه‌های تنفسی شهرها و به عنوان نگهبانان و حافظان خاک معرفی کردند. ایشان، خطاب به مسئولین از منابع طبیعی گرفته تا محیط زیست تا بقیه دستگانه‌هایی که ارتباطی با این قضایا دارند، دستور جلوگیری از هرگونه دست‌درازی به مراتع و جنگل‌ها را دادند. رهبر انقلاب از دست‌درازی‌هایی که به جنگل‌ها صورت گرفته به بهانه ساختن شهرسازی، جذب گردشگر، هتل داری، ساختن حوزه علمیه و مانند این‌ها سخن گفتند و از مسئولین خواستند جلوی این تعدی‌ها را با استحکام بگیرند (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار فعالان و مسئولان محیط زیست، منابع طبیعی و فضای سبز، ۱۳۹۳/۱۲/۱۷). ایشان، مراتع و جنگل‌ها را به عنوان ذخایر عظیم حیاتی کشور و به عنوان یک منبع حیاتی

بزرگ تجدید پذیر معرفی کردند که چنانچه عاقلانه و درست از آن‌ها استفاده شود هرگز تمام نمی‌شوند. رهبر انقلاب با اشاره به تمام شدن منابع تجدید ناپذیر از جمله نفت، فرمودند جنگل‌ها، مراتع و بوستان‌ها در صورت برخورد عاقلانه می‌توانند همیشگی باشند (حسینی خامنه‌ای، بیانات در مراسم کاشت نهال در هفته منابع طبیعی، ۸۸/۱۲/۱۸).

۳-۱. نفت

نفت که از گرانبهاترین فرآورده‌هاست از هدیه‌های دریا به شمار می‌رود و یکی از ظرفیت‌های با ارزش کشور محسوب می‌شود. در زمان‌های قدیم میلیون‌ها جاندار در بسترهای عظیم دریا گرد آمدند، و چون قاره‌ها بالا آمد زیر ماسه‌ها و خاک‌هایی که بعداً به سنگ مبدل شد مدفون گردیدند، و نفتی که از آن حاصل شد در اعماق دریا باقی ماند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۲/۲۷۸). دریاها سرشار از معادن هستند؛ قسمتی از این معادن در اعماق دریاها است، و قسمت مهمی در آب دریا شناور است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۲/۲۷۷). خداوند از معادنی که در اعماق زمین است با عنوان «بَرَکَاتٍ مِنَ الْأَرْضِ» نام برده است: «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم مِّن بَرَکَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ...» اگر مردم قریه‌ها ایمان آورده و پرهیزکاری کرده بودند برکت‌هایی از آسمان و زمین به روی ایشان می‌گشودیم...» (اعراف: ۹۶). برکات را به طور کلی نعمت‌های رو به افزایش دانستند. همچنین برکت‌های آسمانی نیز فراوانند که بارزترین آن‌ها باران است. برکت‌های زمین نیز فراوان می‌باشد که آشکارترین آن‌ها گیاهان و معادن، به‌ویژه طلای سیاه یا همان نفت است (مغنیه، ۱۴۲۴: ۳/۳۶۶).

مقام معظم رهبری در بیانات خود، پیرامون اهمیت نفت به عنوان ثروت ملت و دولت ایران فرمودند: نفت، خون حیات‌بخش تحرک دنیای امروز است. امروزه نفت مایه تولید، مایه گرما، مایه نور و روشنایی و در واقع مایه حیات برای خیلی از کشورهاست؛ اگر نفت نباشد، کارخانه‌ها نیستند، تولیدات نیستند، تجارت نیست. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۵۵۱). رهبر معظم انقلاب، نفت را به مثابه خون و به مثابه زندگی معرفی کردند. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۵۵۲). ایشان، در مقام بیان اهمیت نفت، فرمودند: نفت، جنسی است که اگر امروز آن را به دنیا ندهند همه جا فاقد نور و حرارت و حرکت و صنعت خواهد شد. همچنین ایشان پایه تمدن صنعتی را بر ماشین استوار دانستند و فرمودند بدون نفت این ماشین از حرکت خواهد ایستاد.

آیت‌الله خامنه‌ای در بیان قدرت نفت و بهره‌گیری از آن فرمودند: نباید قدرت نفت را نادیده گرفت. به‌وسیله قدرت نفت، ملت ایران می‌تواند در صحنه سیاست بین‌الملل، ابراز قدرت کند. می‌تواند همه دنیا و سیاست‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و هر زمان که

بخواهد و با هر قیمتی نفتش را بفروشد. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۵۵۲).

۲- نقش مسئولان به عنوان ظرفیت انسانی کشور

مسئولان در برطرف کردن مشکلات اقتصادی و یا ایجاد آن‌ها نقش به‌سزایی دارند. از این رو، در انتخاب مدیران و مسئولان باید دقت بیشتری صورت بگیرد. امام علی ۷ شرط انتخاب مدیران را توانایی اجرای امور و فهم مسائل بیان کردند: «ای مردم همانا سزاوارترین مردم به این امر (خلافت و زمامداری) کسی است که تواناترین آنها بر اجرای امور و داناترین به فرمان خداوند در فهم مسائل باشد» (شریف رضی، ۱۴۱۴: ۲۴۸-۲۴۷).

رهبر معظم انقلاب با اشاره به داشتن منابع ثروت و درآمد و نیروی کار فراوان و زمینه‌های متعدد برای شکوفایی اقتصادی به همت بیش از پیش مسئولان اشاره کردند و با توجه به این که بخش اقتصادی دولت بزرگ‌ترین بخش از بدنه دولت است هیچ‌گونه درنگی در این زمینه را جایز ندانستند. ایشان فرمودند: چه مسئولان ستادی اقتصادی و چه مسئولان اجرایی بخش‌های گوناگون تولیدی و خدماتی، همه باید یک جهت و یکدل مشغول کار شوند و بدون این که دائماً بر زبان جاری کنند در عمل به مردم نشان دهند. به اعتقاد ایشان، با وجود داشتن زمینه‌های فراوان، مسئولان خواهند توانست در مدتی نه چندان طولانی، به همه آحاد ملت بقبولانند و نشان دهند که در وضع معیشتی و وضع عمومی اقتصادی، دگرگونی حاصل شده است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۸۹). ایشان، عزم ملی و مدیریت جهادی را موجب پیشرفت اقتصاد و فرهنگ دانستند؛ و اذعان کردند کشوری که در اقتصاد و فرهنگ پیشرفته باشد در اوج قرار می‌گیرد و تحقیر نمی‌شود (ر.ک: موسسه فرهنگی حماسه، ۱۳۸۵: ۷۲).

۲-۱. اجرای عدالت

تلاش اقتصادی اگر بدون عدالت اجتماعی باشد به سرانجام نخواهد رسید. برای داشتن یک فعالیت اقتصادی رو به رشد باید قوانین و مقررات به گونه‌ای تعبیه شده باشند که عدالت را برقرار کنند. تدوین این قوانین و مقررات و اجرای آن‌ها بر عهده مسئولان است. پیشوایان معصوم ما نیز برای زدودن شرایط ناعادلانه زندگی و دستیابی به عدالت اقتصادی آن هم با توجه به بی عدالتی جامعه آنان شعار عدالت اقتصادی را مطرح می‌کردند و در راه تحقق آن سیاست‌هایی را در پیش می‌گرفتند (حسین زاده، سایت old.ido.ir، ۹۸/۱/۱۱). حضرت علی ۷ در نامه‌ای به سربازان خود چنین می‌فرماید: «حق شما بر فرمانروا آن است که با شما انصاف ورزد و عدالت را میان شما مراعات کند (و همه را به یک چشم بنگرد) و غنائم شما را چندان که کفایتتان کند برساند. پس

اگر با شما چنین کرد فرمانبرداری از او در آنچه مطابق حق است، و یاری دادن به او در روشی که پیش گرفته، و دفاع از حکومت الهی بر شما واجب است، زیرا شما نیروی بازدارنده‌ای از جانب خدا در زمین هستید» (ابن مزاحم، ۱۳۷۰: ۱۷۶). ایشان، در جای دیگر می‌فرماید: «دوست داشتنی‌ترین چیزها در نزد تو، در حق میانه‌ترین، در عدل فراگیرترین، در جلب خشنودی مردم گسترده‌ترین باشد، که همانا خشم عمومی مردم خشم خواص را از بین می‌برد، اما خشم خواص را خشنودی همگان بی‌اثر می‌کند» (شریف رضی، ۱۴۱۴: ۴۲۹).

عدالت اقتصادی را می‌توان در دو بخش ورودی مشاغل و خروجی آن‌ها بیان کرد. ورودی مشاغل به این معنی که هر کس با توجه به استعداد و توان خویش در جایگاه درست قرار گیرد، و خروجی مشاغل به این معنی که حقوقشان عادلانه میان آن‌ها تقسیم شود و هر کس بر اساس زحمتی که کشیده است دستمزد بگیرد. مدیریت این امورات بر عهده دولت است. خداوند نیز برای زن و مرد حقی مساوی در مالکیت و بهره‌وری از کار و تلاششان قرار داده است (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۶: ۳/ ۲۹۵)؛ تنها زمانی این حق می‌تواند به دست آن‌ها برسد که در فضای جامعه عدالت باشد. «لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبْنَ» (نساء/ ۳۲) «هر کسی چه مرد و چه زن بهره‌مندیش از کار و کسبی است که دارد».

در اسلام هر کس بهره تلاش خود را می‌بیند. اسلام به استقلال اقتصادی زن احترام گذارده و تفاوتی بین زن و مرد نگذاشته است. زن نیز به عنوان یک رکن اساسی اجتماع محسوب می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۲/ ۱۶۳)، اما آنچه مهم است به عنوان بخشی از عدالت اجتماعی، قراردادن زنان در جایگاهی است که متناسب با شأن و خلیات آن‌ها باشد (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۶۵-۱۶۴). علاوه بر قرار دادن زنان در جایگاه درست باید به معلولان نیز توجه ویژه‌ای داشت، چراکه آن‌ها هم‌مانند دیگر افراد از حقوق اجتماعی و اقتصادی برخوردارند و می‌توانند در جهت پیش‌برد اهداف اقتصادی مفید واقع شوند.

رهبر معظم انقلاب نیز فعالیت اقتصادی و تلاش اقتصادی را ملزم به داشتن شاخص و شاقول عدالت دانستند و فرمودند، بدون عدالت هر تلاش اقتصادی به ضرر منتهی خواهد شد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۱۷۹). ایشان فرمودند: ما پیشرفت بدون عدالت را هرگز مطالبه نمی‌کنیم، پیشرفت باید همراه با عدالت باشد. (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲ش، ص ۱۵۷) آیت الله خامنه‌ای عدالت را مبنای همه تصمیم‌گیری‌های اجرایی دانستند و همه مسئولان نظام از نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی تا مسئولان بخش‌های مختلف اجرایی را به جد و جهد و با همه اخلاص ملزم به رعایت عدالت

کردند. (رکة حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۱۸۵؛ حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۶: ۸۷). آیت‌الله خامنه‌ای، همه مدیران را به مدیریت در بخش اجرا و قضا فراخواندند و به جلوگیری از تجاوز از حق و تعرض به یکدیگر دعوت کردند (رکة حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۱۷۹).

۲-۲. مبارزه با فساد و انحراف مردم

جامعه وقتی سالم می‌شود که روابط اقتصادی در آن سالم باشد و اگر در میان مردم فساد مالی حاکم گردد به تباهی جامعه منجر می‌شود مخصوصاً اگر فساد مالی در میان طبقه حاکم جامعه مانند کارگزاران دولتی و قاضیان و والیان شایع شود، موجب فساد عمومی و تباهی فراگیر در جامعه می‌شود. برای حفظ سلامت جامعه از فساد مالی، قرآن کریم در آیه «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» و اموال خود را در بین خود به باطل مخورید و برای خوردن مال مردم قسمتی از آن را به طرف حکام به رشوه و گناه سرازیر ننمائید با اینکه می‌دانید که این عمل حرام است» (بقره/ ۱۸۸). دستور می‌دهد که اموال خود را میان خود به باطل نخورید و به قاضیان رشوه ندهید که حق را باطل کنند و شما اموال مردم را به ناحق بخورید در حالی که خود می‌دانید که ناحق است. در این آیه، نخست به صورت کلی از فساد مالی نهی می‌کند، زیرا اکل مال به باطل شامل تمام اموالی است که به طور نامشروع به دست آید چه از طریق قمار و یا راه‌های دیگر ولی در میان اینها یک مورد را به‌خصوص نام می‌برد و آن رشوه خواری است که بالای خانمانسور در اجتماع بشری است و در هر جامعه‌ای ریشه بدواند، بدبختی بزرگی را دامن‌گیر آن جامعه می‌سازد. (جعفری، ۱۳۷۶: ۱/ ۴۷۵). بنابراین، مبارزه با مفاسد اقتصادی بسیار با اهمیت است و باید در اولویت‌های دولت قرار بگیرد و از اهمیت والایی برخوردار است. در آموزه‌های دینی نیز به برخورد با فساد بسیار تأکید شده است. امام علی ۷ در برخورد با مفسدانی که امیدی به هدایتشان نیست شدت عمل را توصیه می‌کنند: «در آنجا که مدارا کردن بهتر است مدارا کن، اما آنجا که جز با شدت عمل کارها پیش نمی‌رود، شدت عمل به خرج ده» (شریف رضی، ۱۴۱۶: ۴۲۱-۴۲۰). ایشان، همچنین به سخت‌گیری در برابر مسئولان و بررسی مداوم اعمال آن‌ها و مجازاتشان دستور دادند: «رفتار کارگزاران را بررسی کن و جاسوسانی راستگو و وفایه بر آنان بگمار که مراقبت و بازرسی پنهانی تو از کار آنان سبب مهربانی و امانت داری با رعیت خواهد بود؛ و از همکاران نزدیک سخت مراقبت کن و اگر یکی از آنان دست به خیانت زد و گزارش جاسوسان تو هم آن خیانت را تأیید کرد به همین مقدار گواهی قناعت کرده او را با تازیانه کیفر کن و آنچه از اموال که در اختیار دارد از او باز پس گیر، سپس او را خوار دار، و خیانت کار بشمار و

طوق بد نامی به گردنش بیفکن.» (شریف رضی، ۱۴۱۴ق، صص ۴۳۵ و ۴۳۶) مولای متقیان (علیه السلام) یک لحظه مدارا و سستی با مفسدان را جایز نمی‌دانند و به‌پاداری مقررات دینی را ضامن پیروزی در آینده می‌دانند. «سوگند به جان خودم در مبارزه با مخالفان حق و آنان که در گمراهی و فساد غوطه‌ورند، یک لحظه مدارا و سستی نمی‌کنم. پس ای بندگان خدا از خدا بترسید و از خدا به سوی خدا فرار کنید و از راهی که برای شما گشوده بروید و وظایف و مقرراتی که برای شما تعیین کرده به‌پا دارید، اگر چنین باشد، علی (علیه السلام) ضامن پیروزی شما در آینده می‌باشد گرچه هم اکنون به دست نیاوردید» (شریف رضی، ۱۴۱۴: ۶۶). در نتیجه حاکمان در قبال جامعه اسلامی مسئولیت دارند و باید در برابر انحرافات مردم پاسخگو باشند (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۳/۹۶).

مقام معظم رهبری یکی از عواملی را که موجب پیشرفت در کارهای اقتصادی و جاری کشور می‌شود مبارزه با فساد دانستند. این امر علاوه بر این که موجب می‌شود افراد، دقت بیشتری بکنند موجب می‌شود دست‌های خیانت‌کار بترسند و عقب نشینی کنند (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۱۰). ایشان، به لزوم تشکیل دادگاه‌های تخصصی برای رسیدگی به مفاسد اقتصادی اشاره کردند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۴۰)، چرا که مبارزه با مفاسد اقتصادی و مالی یکی از کارهایی است که به گشایش اقتصادی کشور کمک خواهد کرد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۱۰). از این رو، بسیار حائز اهمیت است. عمده‌ترین بخش فساد که رسیدگی به آن بسیار مهم است فساد در میان مسئولان است.

۳-۲. پاک دستی و حفظ بیت المال

اگر حاکمان بخواهند حکومت را که امانت خداست به صورت اجرای عدالت بدون هیچ ملاحظه‌ای به اهلش برسانند؛ باید در مسئله حکومت داری و حکومت کردن، وجود مبارک امیرمؤمنان ۷ را الگو و سرمشق خود قرار دهند، انسانی که در مدت نزدیک به پنج سال حکومتش هدفی جز گستردن عدالت، و تحقق خیر دنیا و آخرت برای فرد فرد مردم، و تأمین سعادت و رفاه برای همگان نداشت (انصاریان، ۱۳۹۳: ۸/۲۹۹).

امام علی (علیه السلام) در زمان حکومتشان بهترین الگو را برای مسئولان و مدیران در تمام ادوار ترسیم کردند. ایشان، در نامه معروف خود به «عثمان بن حنیف»، می‌فرمایند: «آگاه باشید که امام شما از دنیا به دو لباس کهنه و از خوراکی به دو قرص نان بسنده کرده است. بدانید که شما بر این کار توانایی ندارید، ولی مرا با پارسایی و سخت‌کوشی و پاکدامنی و استواری یاری کنید» (شریف رضی، ۱۴۱۴: ۴۱۷). مقام معظم رهبری در بیان زهد امیرالمومنین ۷ ایشان را به عنوان الگوی برتر معرفی می‌کند و گوش زد می‌نماید که مسئولین کشور نیز باید تا حد امکان چشمشان را بر روی تجملات دنیایی ببندند.

آیت‌الله خامنه‌ای در وهله اول، مسؤلان را به عنوان الگوهای جامعه در ساده زیستی و پاک دستی قلمداد کردند، و افزودند افراد در هر سطحی از سطوح نباید فکر کنند از امکاناتی که در اختیار آن‌هاست می‌توانند برای تأمین خواسته‌ها و هوس‌های خود استفاده کنند. مسؤلان کشور باید به معنای واقعی کلمه، از لحاظ زهد - یعنی بی‌رغبتی به زخارف دنیایی - سرمشق دیگران باشند؛ حد آن هم، حد ورع است. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۳۵-۲۳۴).

۱-۳-۲. جلوگیری از اسراف بیت‌المال

در آیاتی از قرآن به پرهیز از اسراف و تبذیر، در هزینه کردن اموال و مصرف آن‌ها اشاره شده است (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳: ۴/ ۱۲۳). این مسئله از چنان اهمیتی برخوردار است که حتی حاکمان جامعه در رابطه با گرفتن زکات نیز نباید اسراف کنند. در آیه وَ هُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرِ مَّعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالرِّزْقَ مَحْتَلِفًا أَكْثَلَهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلِّوَا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؛ او است که باغهای داربست زده و بی‌داربست و نخل و کشتزارها که میوه آن مختلف است و زیتون و انار همانند و غیر همانند آفریده، از میوه آن چون میوه دهد بخورید و حق خدا را از آن هنگام چیدنش بدهید و اسراف نکنید که خدا مسرفان را دوست ندارد» (انعام/ ۱۴۱) به لزوم رعایت اعتدال و عدم اسراف در گرفتن حق زکات از سوی حاکمان اشاره شده است. (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳: ۲۴/ ۱۱۸) در این آیه «لَا تُسْرِفُوا» «خطاب» به حکام و پیشوایان است که آنها را از زیاده‌روی در گرفتن حق زکات و مصرف بی‌مورد نهی نموده است (طبرسی، ۱۳۷۲: ۴/ ۵۷۹).

اسراف در امور اقتصادی علاوه بر اثرات دنیایی و شکست در دنیا عامل محرومیت انسان از محبت خدا است. (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳: ۳/ ۲۷۳). ...كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؛ از میوه آن چون میوه آورد بخورید و حق خدا را از آن هنگام چیدنش بدهید و اسراف نکنید که خدا مسرفان را دوست ندارد.» (انعام/ ۱۴۱). همچنین فرموده: «...كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» «...بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید زیرا او اسراف کاران را دوست ندارد» (اعراف/ ۳۱).

بهترین روش برای تصمیم‌گیری‌ها و کاهش خطاها میانه‌روی است. حضرت علی (علیه السلام) در نامه‌ای به «زیاد بن ابیه» او را سفارش به میانه‌روی و پرهیز از اسراف در اموال فرموده است: «ای زیاد از اسراف پرهیز و میانه‌روی را برگزین.» (شریف رضی، ۱۴۱۴: ۳۷۷). توجه امام علی (علیه السلام) به جلوگیری از اسراف و انتخاب میانه‌روی به گونه‌ای بود که ایشان در استفاده از مداد و کاغذ و مرکب دولتی دستور استفاده بهینه را دادند. امیرالمؤمنین (علیه السلام)، به مسؤلین دولتی در آن روز دستور دادند: «قلم‌هایتان را نازک

بتراشید، و سطرها را به یک دیگر نزدیک بنویسید، و چیزهای زیادی را حذف کنید، و مقصود را خلاصه بگویید، و از پرگویی (و درازنویسی) بپرهیزید، زیرا که نباید به اموال مسلمانان کمترین زبانی وارد آید» (ابن بابویه، ۱۳۶۲: ۳۱۰/۱). با تراشیدن سر قلم در مرکب و کاغذی که مصرف می‌شود صرفه‌جویی می‌شود؛ با نزدیک نوشتن سطرها نیز در مصرف کاغذ صرفه‌جویی می‌شود؛ اصل بر این است که تا می‌توان باید مصرف بهینه داشت و از اسراف به خصوص اسراف در اموال دولتی جلوگیری کرد.

مبارزه با اسراف، یکی از اصول مهمی است که در اسلام و انقلاب و راه امام بر آن تأکید گردیده و پایبندی به این ارزش به‌خصوص برای مسئولان واجب و حیاتی شمرده شده است. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۲۳) مقام معظم رهبری اسراف توسط مسئولان را اسراف در سطح ملی خوانده‌اند و آن را فراتر از اسراف فردی دانسته‌اند. نمونه‌های این اسراف را می‌توان در شبکه‌های فرسوده انتقال برق و هدر رفتن برق تولیدی دانست. نمونه دیگر هدر رفتن آب در شبکه‌های فرسوده انتقال آب است. مسئولیت اینگونه اسراف‌های وسیع بر عهده مسئولین کشور است. ایشان علاوه بر اسراف ملی و فردی اسراف در سطح سازمان‌ها را هم نوعی از اسراف مسئولان دانستند. تجملات اداره، اتاق کار، تزئینات آن‌ها، سفرهای بیهوده، مبلمان‌های گوناگون و... نمونه‌هایی از این نوع اسراف است. باید با مراقبت و نظارت و برنامه ریزی از آن‌ها جلوگیری کرد. در این راستا قوه مقننه و قوه مجریه به پیگیری، برنامه‌ریزی، قانون‌گذاری، و اجرا موظفند. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۵۹). همچنین ایشان در خطاب به مسئولین به لزوم وجود یک الگوی مصرف عاقلانه، مدبرانه، اسلامی و به دور از اسراف در مجموعه تحت مدیریتشان تذکر دادند. (رک: موسسه فرهنگی حماسه، ۱۳۸۵: ۸).

۲-۳-۲. هزینه نکردن بیت‌المال در امور شخصی و غیر ضروری

یکی از موارد پاکدستی، هزینه نکردن بیت‌المال در امور شخصی و غیر ضروری است. مصرف نکردن بیت‌المال در امور شخصی و غیر ضروری، در سیره علوی آن‌چنان اهمیت دارد که امام علی (ع) بارها در سخنان خود به آن اشاره کرده‌اند. یکی از کارهایی که امام (ع) در برابر استفاده نابه‌جا از بیت‌المال انجام داده‌اند تهدید به سخت‌گیری در درآمد آن والی و حتی کیفر و شمشیر بوده است. امیرالمؤمنین (ع) در نامه به زیاد بن ابیه جانشین فرماندار بصره فرمودند: «همانا من به راستی به خدا سوگند می‌خورم اگر به من گزارش کنند که در اموال عمومی خیانت کردی کم یا زیاد، چنان بر تو سخت گیرم که کم بهره شده و در هزینه عیال، درمانده و خوار و سرگردان شوی» (شریف رضی، ۱۴۱۴: ۳۷۷). ایشان، در مورد دیگری عملاً درس امانت‌داری از بیت‌المال را داده است. امام ۷ با خاموش کردن چراغ بیت‌المال (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۴۰۳).

۱۱۶/۴۱) بعد از اتمام کارش به همه حاکمان و کارگزاران و عمال دولت‌ها درس امانت‌داری و چگونه استفاده کردن از بیت‌المال را داده است، و عملاً اعلام کرده‌اند که حاکم و کارکنانش نباید از وسایل و ابزار اختصاصی دولت در بیرون از مشاغل اداری و مأموریتی استفاده شخصی کنند. (انصاریان، ۱۳۹۳: ۸/۳۲۴).

بیت‌المال، به عنوان یکی از امانت‌های الهی نزد حاکمان است که باید در استفاده از آن بسیار دقت کرد و افرادی که در این زمینه کوتاهی کنند خائن محسوب می‌شوند. امام علی (علیه السلام) فرمودند: «کسی که امانت الهی را خوار شمارد و دست به خیانت آلوده کند، خود و دین خود را پاک نساخته و درهای خواری را در دنیا به روی خود گشوده و در قیامت خوارتر و رسواتر خواهد بود و همانا بزرگترین خیانت، خیانت به ملت و رسواترین دغلكاری دغلبازی با امامان است.» (نهج البلاغه، نامه ۲۶) افراد خائن با دسترسی به بیت‌المال مرتکب فساد و ظلم می‌شوند. فساد تنها ناشی از مالک ثروت بودن نیست ناشی از تسلط بر ثروت نیز می‌شود، آن کسی که می‌خواهد ظلم کند و عیاشی داشته باشد، یک بار با مال خودش این کار را می‌کند، یک بار هم با تسلط بر مال دولت (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۴/۵۳۹).

در دیدگاه رهبر فرزانه انقلاب، بدترین فسادها در جامعه این است که کسانی دچار فساد مالی و اقتصادی شوند و از بیت‌المال مردم برای منافع شخصی و پر کردن جیب خود تغذیه کنند. (حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از مسئولان وزارت آموزش و پرورش، ۸۱/۳/۲۶). ایشان، پیوند حقیقی با مردم را مستلزم حضور در میان آنان و دور نشدن از سطح متوسط زندگی آنان دانستند و شرط لازم برای حفظ این پیوند را ساده‌زیستی و پرهیز از اسراف و پرهیز از هزینه کردن بیت‌المال در امور شخصی و غیرضروری دانستند (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۳۹). به اعتقاد ایشان تغییر دکوراسیون‌ها، خریدن ماشین‌های جدید و خرج‌های مدیران و مسئولان را نباید به حساب مخارج دولت و مردم گذاشت، این کار جرم و خطاست. دستگاه‌ها باید برای این خرج و مخارج اضافه حدی معین کنند. خرید امکانات باید در چهارچوب خاصی باشد و نباید از بیت‌المال خرج کرد، (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۳۸)، چرا که این‌گونه اسراف‌ها به کشور ضررهای اقتصادی فراوانی وارد می‌سازد.

۴-۲. اشتغال‌زایی و توجه به زیرساخت‌های اقتصادی

یکی از وظایف مسئولان ایجاد شغل برای افراد مختلف جامعه است. مدیران و مسئولان بخش‌های مختلف باید برنامه‌ها را به گونه‌ای تدوین و اجرا کنند که حتی افراد در طبقات پایین جامعه نیز بتوانند وارد میدان کار و تولید شوند. به این ترتیب، جامعه از فقر و محرومیت و تبعات آن فاصله گرفته و به سمت رشد و پیشرفت حرکت می‌کند.

آنچه برای حکومت اسلامی در جهت بی‌نیاز کردن توده مردم و رفع گرفتاری‌های آنان ضرورت دارد، فراهم آوردن شغل مشروع برای افراد است. اسلام به کار و تخصص اهتمام کامل دارد و سخت درباره استفاده از کار و بدست آوردن درآمد از راه کار تأکید می‌کند. از این رو بر دستگاه حکومت اسلامی لازم است که درباره به کار گماشتن افراد مردم و آماده ساختن کار برای بی‌کاران نهایت اهتمام را به جا آورد، تا از این راه مردم در زندگی استحکام پذیرند، و رفع نیازها برای نیازمندان میسر شود، و سطح زندگی اجتماعی بالاتر رود، و عزت و شوکت ملت اسلامی محفوظ بماند، و اخلاق اسلامی بیشتر و بهتر رایج گردد، و آثار شوم فقر و بیکاری روی نکند، و فرهنگ و علم و هنر زمینه‌ای برای رشد و انتشار در میان توده‌ها پیدا کند، و صنایع و اختراعات رواج یابد، و آمادگی همگانی برای دفاع از حیثیت کشور افزون‌تر شود، و مانند این امور ... (حکیمی، ۱۳۸۰: ۶/ ۴۵۵-۴۵۶). پیامبر اکرم (ﷺ) به عنوان حاکم جامعه مسلمانان، نمونه‌ای از کارآفرینی برای یکی از افراد جامعه را به ما آموزش دادند. زمانی که یکی از انصار نیازمند و [بی پول] شد پیامبر خدا ﷺ اطلاع یافت، فرمود: «هر چه در خانه داری نزد من بیاور! و چیزی را بی‌ارزش نشمار!» آن مرد یک زیرانداز زین اسب و یک کاسه آب‌خوری، حضور پیامبر (ﷺ) آورد، پیامبر خدا فرمود: «چه کسی خریدار اینهاست؟» مردی عرض کرد: به یک درهم می‌خرم، پیامبر (ﷺ) فرمود: «کی بیشتر می‌خرد؟». مردی گفت: دو درهم. پیامبر (ﷺ) فرمود: «آنها مال تو» بعد رو به آن مرد کرد؛ فرمود: «به یک درهم غذایی برای خانواده‌ات تهیه کن، و با درهم دیگر تبری بخر!» آن مرد رفت و تبری خرید آورد خدمت پیامبر (ﷺ) فرمود: «کی یک دسته برای این تبر دارد؟» یکی از اصحاب عرض کرد: من دارم. پیامبر خدا ﷺ دسته تبر را از آن مرد گرفت و با دست خود، درست کرد و به آن مرد داد و فرمود: «برو و هیزم جمع کن، و هیچ خار و کنده خشک و تری را ناچیز مپندار» آن مرد تا پانزده شب آن کار را کرد، پس از آن خدمت پیامبر (ﷺ) آمد، در حالی که وضع او خوب شده بود، پیامبر (ﷺ) فرمود: «این حال تو بهتر از آن است که تو روز قیامت با حالتی بیایی که در چهره‌ات اثر صدقه گرفتن است» (ورام، ۱۳۶۹: ۱۰۲).

در بیان اهمیت اقتصادی کار، می‌توان گفت اقتصاد، متکی بر تصرف کردن در طبیعت و هر چیزی است که در آن است. و این نتیجه جز با کار به دست نمی‌آید؛ پس کار برای اقتصاد همچون ستون برای خانه است، یعنی همان‌گونه که خانه بدون ستون پدید نمی‌آید، اقتصاد هم بدون کار معنایی ندارد؛ و از این لحاظ میان اقتصاد فردی و اجتماعی تفاوتی نیست؛ پس بر آدمی واجب است که دارای پیشه و کاری باشد، به گونه‌ای که نیازمندی‌های خود و اجتماع را تأمین کند و بر ثروت ملت خویش بیفزاید

(حکیمی، ۱۳۸۰: ۵/ ۴۵۱). علاوه بر این، طلب کردن روزی حلال بر هر مرد و زن مسلمان واجب است (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۰۰/ ۹).

معنای کارآفرینی از نظر رهبر انقلاب به وجود آوردن یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور است. ایشان به لزوم به وجود آوردن این اقتصاد مقاومتی و رونق دادن به اشتغال و تشویق کارآفرینان و ایجاد بنگاه‌های کاری، ایجاد کار، تولید، کارآفرینی، پررونق کردن روزافزون ایران به عنوان یک کارگاه عظیم تذکر دادند. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۷۶)؛ به عقیده ایشان فراهم کردن زمینه کار یک عبادت است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۷۲)، چرا که علاوه بر سرکار نشانند افراد باعث افزایش ثروت برای کشور می‌شود و از این مهم‌تر یک استعداد نهفته کشف و مشغول به کار می‌شود. رهبر انقلاب کارآفرینی را به عنوان یک گنجینه درونی با اهمیت معرفی کردند که علاوه بر جنبه اقتصادی، جنبه انسانی والایی دارد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۷۱). ایشان ایجاد بسترهای مناسب برای اشتغال و کارآفرینی و پرداختن به زیرساختهای اقتصادی را به مسئولین گوشزد کردند، چرا که مسئله اشتغال و کارآفرینی مسأله‌ی بسیار مهمی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۲۹۹-۳۰۱). از اثرات این کار ایجاد اشتغال، کمک به پیشرفت کشور، از بین بردن فقر و محرومیت است (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۳۳۷).

۲-۵. برنامه‌ریزی برای تولید

زیان‌های اقتصادی چه فقر و چه ثروت، موجب زیان‌های اجتماعی می‌شود برای جلوگیری از رخ دادن چنین امری و رسیدن به اقتصادی متوازن باید برنامه‌ریزی صورت بگیرد. (حکیمی، ۱۳۸۰: ۶/ ۵۷۹) باید وظیفه برنامه‌ریزی اقتصادی - به صورت کامل - به کارشناسانی پرهیزگار و هوشمندانی مدبّر، و کارگزارانی زاهد، سپرده شود، که نسبت به ضعفای اجتماع و زندگی آنان حساسیت داشته باشند، و امیال و هواها، آنان را از انجام وظیفه درست خویش منحرف ن ساخته باشد، و فزون طلبی‌های مادی وسیله گمراهی ایشان نشود، و هیچ گونه وابستگی با متکثران و زندگی و احزاب و روزنامه‌ها و سازمانهای آنان نداشته باشند. (حکیمی، ۱۳۸۰: ۶/ ۳۱۹ و ۳۱۸) امام صادق ۷ می‌فرمایند: مؤمن با صلاحیت نخواهد بود، مگر آن که دارای سه خصلت باشد: یکی از آن خصلت‌ها این است که برنامه‌ریزی کننده خوب نسبت به امور زندگی باشد. (اسکافی، ۱۳۸۸: ۱۵۷) برای رسیدن به شکوفایی اقتصادی و داشتن اقتصاد درون‌زا و متکی به توان داخلی در ابتدا باید برنامه‌ریزی درستی صورت بگیرد.

آموزه‌های قرآنی حاکی از آن است که رسیدن به اقتصاد پیشرفته مستلزم داشتن برنامه است، چنان که حضرت یوسف (ع) برای رهایی از مشکلات اقتصادی سرزمین خود با تدبیر و برنامه‌ریزی، بحران را مدیریت کرد (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳: ۳۳/ ۴۰۴)

«قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَوْهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا حَصَنْتُمْ» گفت هفت سال پیای کشت می کنید، هر چه درو کردید آن را جزء اندکی که می خورید در خوشه گذارید. آن گاه از پی این سال ها هفت سال سخت بیاید که آن چه از پیش برای آن نهاده اید، مگر اندکی که محفوظ دارید به مصرف می رسانید» (یوسف/ ۴۸ - ۴۷).

با توجه به سیره اهل بیت، برای رسیدن به موفقیت برنامه ریزی در درجه اول اهمیت است، چرا که زندگی بدون برنامه محکوم به شکست است. امام علی (ع) در راستای لزوم توجه به برنامه ریزی صحیح در زندگی و تقسیم اوقات، فرمودند: مؤمن باید شبانه روز خود را به سه قسم تقسیم کند، زمانی برای نیایش و عبادت پروردگار، و زمانی برای تأمین هزینه زندگی، و زمانی برای واداشتن نفس به لذت هایی که حلال و مایه زیبایی است (شریف رضی، ۱۳۷۹: ۷۲۵). همچنین ایشان نمونه بارزی از برنامه ریزی اسلامی در زمینه اصول حاکم بر مدیریت اسلام و نظام اجرائی در حکومت اسلامی را در فرمان مالک اشتر که نمونه کامل نظام اجرائی از جهت آیین کشور داری است را بیان کرده اند (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۰/ ۱۰۴-۱۰۳).

خداوند نیز در آفرینش جهان با برنامه و تدبیر عمل کرده است. از آیه «الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ» «خورشید و قمر با نظم و حسابی که او مقرر کرده در حرکتند.» (الرحمن: ۵)، می توان دریافت که نظام ثابت حرکت ماه و خورشید که سبب پیدایش منظم شب و روز سال و ماه و فصول مختلف است، سبب نظم زندگی انسان ها و برنامه ریزی برای امور مختلف زندگی انسان شده که اگر این سیر منظم نبود زندگی بشر هرگز نظام نمی یافت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۱۰/۲۳).

رهبر انقلاب به لزوم داشتن برنامه های بلند مدت تأکید کردند. ایشان در بیانات خود فرمودند: اگر برنامه ریزی نشود، نه تنها ده سال بلکه اگر ده سال دیگر هم بگذرد فایده ای نخواهد بخشید. (ر.ک: حسینی خامنه ای، ۱۳۹۲: ۷۵) یکی از مصادیق برنامه ریزی برنامه ریزی برای تولید است. رهبر حکیم انقلاب یکی از مواردی را که به پیشرفت اقتصادی کشور کمک می کند و دولت باید به آن اهمیت بدهد بحث تولید کشور دانستند. ایشان، مدیریت و برنامه ریزی برای تولید را بر عهده دولت و دستگاه های دولتی بیان کردند. (ر.ک: حسینی خامنه ای، ۱۳۹۱: ۴۰۴).

۲-۶. انتخاب مدیران یا کارگزاران کارآمد

در نظام اسلامی باید دقت به سزایی در انتخاب مدیران به عمل آید و از کارگزاری مدیران نالایق و بی ایمان جلوگیری شود. در قرآن کریم نیز به لزوم همکاری با مؤمنان و عدم استفاده از غیر مسلمین در پست های کلیدی که سبب تسلط آن ها بر مسلمانان گردد،

بیان شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۰/۱۰۷). قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «...وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ ... و خدا تا ابد اجازه نداده که کافران کمترین تسلطی بر مؤمنان داشته باشند» (نساء/ ۱۴۱). علاوه بر این، در آیات قرآن شرایطی نیز برای کارگزاران حکومت ذکر گردیده است (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۰/۱۰۶). مهمترین و اصولی‌ترین شرایط مدیریت به صورت کلی و فشرده در داستان حضرت موسی و شعیب^۸، قوی بودن و امین بودن بیان شده است. منظور از قدرت تنها قدرت جسمانی نیست، بلکه مراد قدرت و قوت بر انجام مسئولیت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۶/۶۶)، چنان که قرآن کریم می‌فرماید: «قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ؛ یکی از آن دو زن به پدر خود گفت چه خوب است او را اجیر کنی که بهترین اجیر آن کس است که هم نیرومند باشد و هم امین» (قصص: ۲۶). بنابراین، حکومت اسلامی در استخدام افراد و مدیران که اجیران حکومت هستند، باید افرادی را برگزیند که هم توانایی و تخصص آن کار را داشته باشند و هم امانت دارو دل‌سوز بیت‌المال مسلمانان باشند. (مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۳۸۲: ۱۱۳/۲).

در سه آیه از قرآن مجید به طور صریح و در چندین آیه دیگر به طور اشاره، به صفات و ویژگی‌های کارگزاران لایق حکومت پرداخته شده است. نخست در قصه طالوت و بنی اسرائیل دو شرط عمده رئیس حکومت اسلامی، و در مرحله بعد همه کارگزاران را علم و قدرت می‌شمرد. در داستان یوسف^۷ نیز به دو شرط درباره مدیران و کارگزاران رده بالای حکومت مانند: حافظان بیت‌المال (وزیر دارایی) اشاره می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۰/۱۰۵). آن‌جا که می‌فرماید: «قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ؛ گفت خزینه‌های این سرزمین را به من بسپار که من نگهدار و دانایم» (یوسف: ۵۵). و در داستان حضرت شعیب^۸ چنان‌که پیش‌تر بیان شد، قوی بودن و امین بودن را مطرح کرده است. به این ترتیب علم و آگاهی و خردمندی و قوت و قدرت و امانت و درستکاری را در تمام سطوح از رئیس حکومت گرفته تا وزراء و حتی کارمندان جزء شرط می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۰/۱۰۶).

بخش اعظم مشکلات اقتصادی کشور ناشی از به کار گماردن افراد نالایق، سست ایمان و غیر انقلابی است. باید دقت داشت برای اداره یک کشور آباد هم وسیله ارتباطی سریع لازم است، و هم به کار گرفتن نیروهای مختلف، و هم جلوگیری از نیروهای مخرب، هم توجه به مسائل عمرانی، هم تولید سرمایه از طریق استخراج منابع مختلف، و هم دادن اختیارات به مدیران لایق (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۹/۲۹۰). رهبر انقلاب به طور قاطع می‌فرماید: اگر مدیریت در بخش‌های مختلف کشور متدین، انقلابی و کارآمد باشد همه مشکلات کشور حل خواهد شد (ر.ک: حسینی خامنه‌ای،

۱۳۹۶: ۳۲). ایشان یکی از تلاش‌های دشمن را نسبت دادن ناکارآمدی و نتوانستن حل مشکلات به کشور ایران و نظام دانستند در حالی که مشکلات و ضعف‌ها را مربوط به مدیرانی بیان کردند که در بخش‌های مختلف مشغول به کارند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۶: ۲۷). طبق بیانات رهبر مسئولان بالای کشور باید مدیران کارآمد و متدین و متعهد را برای بخش‌های مربوط به تولید انتخاب کنند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۶: ۵۶).

۷-۲. تصویب قوانین ضروری

یکی از راه‌های پیشرفت کشور تصویب قوانین ضروری و یکی از راه‌های سنگ‌اندازی در پیشرفت آن وضع قوانین دست و پاگیر و پیچیده است. بازداشتن مردم از راه خدا، در قالب‌های متعددی می‌تواند صورت گیرد که یکی از آن‌ها وضع قوانین دست و پاگیر است (قرائتی، ۱۳۸۸: ۹/ ۹۸-۹۷). قوانین مانند لباس است که باید متناسب با اندام کسی باشد که می‌خواهد بپوشد و تقلید از آن موجب تضییع مقصود از قانون و از دست دادن هدف و نتیجه آن است (عاملی، ۱۳۶۰: ۱/ ۲۸۵).

آن‌چه از اصول اجتماعی به دست می‌آید این است که یک اجتماع به هیچ وجه قادر به حفظ حیات خود نیست، مگر با قوانینی که بر اساس فطرت و غریزه افراد آن جامعه باشد و بر طبق شرایط روز وضع شده باشد و مهمتر از آن بر اساس منافع مادی و معنوی باشد. برای تأثیرگذاری بیشتر این قوانین نیاز به قوانین جزایی است تا از حریم آن قوانین محافظت کند. هر قدر حکومتی در اجرای این قوانین بهتر عمل کند آن جامعه کمتر از مسیرش منحرف می‌شود. علاوه بر این، تقویت ایمان به این قوانین نیز بسیار می‌تواند مفید باشد. (رک: طباطبایی، ۱۳۹۰: ۱/ ۱۸۶-۱۸۴)

آن‌چه می‌تواند صلح و عدالت را در جامعه حاکم سازد و از هرگونه خطا و نقص به دور باشد، قوانین الهی است که توسط پیامبران به بشر عرضه شده است. قوانینی که خالق انسان بر پایه علم و حکمت و لطف بی‌نهایت وضع کرده و آورنده آن، اولین عامل به آن است (قرائتی، ۱۳۸۸: ۹/ ۱۷۷). قوانین الهی، در طول زمان کهنه و ناکارآمد نمی‌شود. (قرائتی، ۱۳۸۸: ۹/ ۱۳۷). همچنان که قرآن کریم می‌فرماید: «لَنْ يَجْدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا؛ این سنت خدا است که تا امروز همواره جریان داشته و تو هرگز برای سنت خدا دگرگونی نخواهی یافت» (فتح/ ۲۳). چرا که مبنای قوانین الهی طبق آیه ۱۸۵ سوره بقره (...يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...)، آسان‌گیری است، نه سخت‌گیری (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۲/ ۱۱۱). بخشی از این قوانین الهی به مسائل اقتصادی پرداخته است. قوانین اقتصادی و اجتماعی (از جمله ممنوعیت خودکشی) براساس لطف و رحمت الهی پایه گذاری شده است (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۴/ ۱۰۷). به عنوان نمونه، در آیه ۲۹ سوره نساء، بیان قوانین خانوادگی و اجتماعی اسلام به منظور قانونمند کردن جامعه نوپای

مسلمانان وضع شده و هم اکنون نیز کارایی دارد (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۲۲/۴). رهبر انقلاب به لزوم توجه به ثبات و انسجام و شفافیت در سیاست‌ها و مقررات اقتصادی و هماهنگی میان آن‌ها پرداختند (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۱۷۸). برخی قوانین معارض با رشد تولید ملی است که رهبر دستور به علاج آنها دادند. (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۱۷۷). ایشان، با تذکر این نکته که باید قوانین مزاحم را شناسایی و اصلاح کرد. (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۲۰۹) بیان کردند: بایستی فعالان اقتصادی، کارآفرینان، مبتکران، سرمایه‌گذاران و دانشمندان احساس کنند که با موانع غیر معقول مواجه نیستند و بتوانند حرکت کنند. (ر.ک: قدوسی زاده، ۱۳۹۶: ۱۴۱) آیت‌الله خامنه‌ای به لزوم اصلاح قوانین دست و پاگیر و ثبات آن‌ها نیز اشاره کردند. (ر.ک: حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۶۰-۵۹). همچنین، ایشان افزودند ایجاد برنامه‌ها و تصویب قوانین باید به گونه‌ای باشد که به رشد اقتصادی کشور و خودکفایی آن کمک کند. قوانینی هم برای مبارزه با مفاسد باید در نظر گرفته شود و مهمتر از آن اجرای این قوانین است (ر.ک: موسسه فرهنگی حماسه، ۱۳۸۵: ۱۲۰).

۲-۸. شفاف‌سازی مناسب

مسئولان باید کارگزاران خود را نسبت به برنامه‌ها و طرح‌ها کاملاً توجیه کنند تا مدیران موفق باشند. چنان‌که یوسف ۷ در ماجرای اتهام سرقت به برادرش بنیامین، به همه فهماند که هدف از این کار، بازگشت این کاروان است (قرآنی، ۱۳۸۸: ۴/۲۴۲). چنان‌که قرآن می‌فرماید: «وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ» سپس به کارگزاران و غلامان خویش گفت: آن‌چه را به عنوان قیمت پرداخته‌اند در بارهٔ ایشان بگذارید، تا شاید پس از مراجعت به خانواده خویش آن را بشناسند و شاید برگردند» (یوسف/ ۶۲). آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به تأکید امام علی ۷ بر شفافیت مسئولان ایشان نیز فرمودند: مسئولان جز در موارد نظامی، امنیتی و اموری که با دشمن مقابله داریم، باید شفاف باشند و هیچ رازی را از مردم پنهان نکنند. (KHAMENEI.IR (۱۱/۲/۱۴۰۰).

نتیجه

۱. بررسی‌ها نشان می‌دهد، مسئولان از یک سو در بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی کشور همچون معادن، زمین‌ها و نفت دارای نقش هستند؛ و از سوی دیگر، خود به عنوان یک شاخه از ظرفیت‌های انسانی کشور مورد توجه‌اند. این تأثیرگذاری، شامل: اجرای عدالت، مبارزه با فساد، کارآفرینی، جلوگیری از اسراف مسئولان، هزینه نکردن بیت‌المال در امور شخصی و غیرضروری، اشتغال‌زایی و توجه به زیرساخت‌های

اقتصادی، برنامه‌ریزی برای تولید، انتخاب مدیران یا کارگزاران کارآمد، تصویب قوانین ضروری و شفاف سازی مناسب است.

۲. آموزه‌های قرآنی حاکی از آن است که رسیدن به اقتصاد پیشرفته مستلزم داشتن برنامه است، چنان که حضرت یوسف برای رهایی از مشکلات اقتصادی سرزمین خود با تدبیر و برنامه‌ریزی بحران را مدیریت کرد. بنابراین، باید در انتخاب مدیران متدین و با صلاحیت اهتمام بیشتری صورت گیرد. علاوه بر این، ضرورت برنامه ریزی صحیح و تدوین برنامه‌هایی برای اجرای صحیح آن‌ها نیز به چشم می‌خورد.

۳. رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم فرمودند: فرصت‌های مادی کشور فهرستی طولانی را تشکیل می‌دهد که مدیران کارآمد و پرانگیزه و خردمند می‌توانند با فعال کردن و بهره‌گیری از آن‌ها، درآمدهای ملی را با جهشی نمایان افزایش داده و کشور را ثروتمند و بی‌نیاز و به معنی واقعی دارای اعتماد به نفس کنند و مشکلات کنونی را برطرف نمایند.

۴. امام علی (علیه السلام) به سخت‌گیری در برابر مسئولان و بررسی مداوم اعمال آن‌ها و مجازاتشان دستور دادند. ایشان در برخورد با مفسدانی که امیدی به هدایت‌شان نیست، شدت عمل را توصیه کردند. رهبر انقلاب به لزوم تشکیل دادگاه‌های تخصصی برای رسیدگی به مفاسد اقتصادی اشاره کردند.

۵. بخش اعظم مشکلات اقتصادی کشور ناشی از به کار گماردن افراد نالایق، سست ایمان و غیر انقلابی است.

۶. بدون وضع قوانین مفید و اصلاح قوانین مزاحم و تصویب قوانین جزایی برای حفظ و حراست از آن‌ها رشد و پیشرفتی حاصل نمی‌شود. به علاوه، قوانین باید به گونه‌ای باشند که عدالت را برقرار کنند. به فرموده رهبر انقلاب، بدون عدالت هر تلاش اقتصادی به ضرر منتهی خواهد شد.

یادداشت‌ها

- ۱.۱. بعضی از کارمندان، حقوقی که دریافت میکنند در سطح زحمتی که کشیده‌اند نیست؛ یا مثلا معلمان یا استخدام زن به عنوان منشی و مربی مهد و ... در حالی که حقوقی بسیار ناچیز دارند ... یا زنان سرپرست خانوار.
- ۲.۲. «... ولا تسرفوا اِنَّه لایحِبُّ المسرفین» (انعام/۱۴۱)؛ «... وکلواواشربوا ولا تسرفوا اِنَّه لایحِبُّ المسرفین» (اعراف/۳۱)؛ «وآت ذالقرنی حقّه والمسکین وابن السبیل ولا تبذّر تبذیرا انّ المبذّرین کانوا اِخوان الشیطن وکان الشیطن لریّہ کفورا» (اسراء: ۲۶ و ۲۷)؛ «والذین اِذا انفقوا لم یسرفوا ولم یقتروا وکان بین ذلک قواما» (فرقان/ ۶۷)
- ۳.۳. بقره: ۲۴۷.

منابع

- * قرآن کریم، «ترجمه المیزان فی تفسیر القرآن» موسوی، سیدمحمدباقر، (۱۳۷۴)، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم.
- * نهج البلاغه، «ترجمه صبحی صالح»، (۱۴۱۴): قم: بی‌نا، چاپ اول.
۱. ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۶۲): «الخصال»، قم: بی‌نا، چاپ اول.
۲. ابن مزاحم، نصر، (۱۳۷۰): «وقفة صفتین»، ترجمه پرویز اتابکی، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ دوم.
۳. اسکافی، محمد بن همام، (۱۳۸۸): «التمحیص (تکامل و طهارت روح)»، ترجمه عبدالله صالحی، قم: نورالسجاد، چاپ اول.
۴. انصاریان، حسین، (۱۳۹۳): «تفسیر حکیم»، قم: دار العرفان.
۵. بلاغی، عبدالحججه، (۱۳۸۶): «حججه التفسیر و بلاغ الإکسیر»، قم: حکمت.
۶. بیدختی گنابادی (سلطان علی‌شاه)، محمد بن حیدر، (۱۴۰۸ق): «بیان السعادة فی مقامات العبادة»، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، چاپ دوم.
۷. جعفری، یعقوب، (۱۳۷۶): «تفسیر کوثر»، قم: موسسه انتشارات هجرت.
۸. حسین زاده، حسین، سایت oldido.ir، «مقاله جایگاه تولید»، کار و تلاش در اسلام، ۹۸/۱/۱۱.
۹. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۱): «اقتصاد و عرصه اقتصادی از نگاه رهبر معظم انقلاب»، تهران: موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، چاپ اول.
۱۰. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۲): «جهاد اقتصادی چپستی اهداف و الزامات جهاد اقتصادی در بیانات حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی»، به کوشش جمعی از محققین، تهران: انقلاب اسلامی، چاپ دوم.
۱۱. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۶): «نکته‌های ناب»، قم: دفتر نشر معارف، چاپ دوم.
۱۲. حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی، (۱۳۸۰ش): «الحیة»، ترجمه احمد آرام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۳. رضایی اصفهانی، محمدعلی، (۱۳۸۷): «تفسیر قرآن مهر»، قم: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.
۱۴. طباطبایی، سیدمحمدحسین، (۱۳۹۰): «المیزان فی تفسیر القرآن»، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، چاپ دوم.
۱۵. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲): «مجمع البیان فی تفسیر القرآن»، تهران: ناصر خسرو، چاپ سوم.
۱۶. عاملی، ابراهیم، (۱۳۶۰): «تفسیر عاملی»، تهران: کتابفروشی صدوق.
۱۷. قرآتی، محسن، (۱۳۸۸): «تفسیر نور»، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۸. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، (۱۴۰۳): «بحار الأنوار»، بیروت: بی‌نا، چاپ دوم.
۱۹. مرکز فرهنگ و معارف قرآن، (۱۳۸۲): «دایرة المعارف قرآن کریم»، قم: بوستان کتاب، چاپ سوم.
۲۰. مغنیه، محمدجواد، (۱۴۲۴): «التفسیر الکاشف»، قم: دار الکتب الإسلامیة.
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۱): «تفسیر نمونه»، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ دهم.
۲۲. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۸۶): «پیام قرآن»، تهران: دارالکتب الإسلامیة، چاپ نهم.
۲۳. موسسه فرهنگی حماسه ۱۷، (۱۳۸۵): «اقتصاد مقاومتی در سیره شهدا»، بیجا، بی‌نا.
۲۴. ورام بن أبی فراس، مسعود بن عسی، (۱۳۶۹): «تنبيه الخواطر و نزهة النواظر المعروف بجموعه ورام»، ترجمه محمدرضا عطایی، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
۲۵. هاشمی رفسنجانی، اکبر، (۱۳۸۳): «فرهنگ قرآن»، قم: بوستان کتاب، چاپ دوم.
۲۶. هاشمی رفسنجانی، اکبر، (۱۳۸۶): «تفسیر راهنما»، روشی نو در ارائه مفاهیم موضوعات قرآن، قم: بوستان کتاب.

References

Holy Qur'an, "The translation of al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an" Mousavi, Seyyed Mohammad Baqer, (1374), Qom: Qom Seminary Society of Teachers, Islamic Publications Office, fifth edition.

1. Nahj al-Balaghah, "Translation of Sobhi Saleh", (1414): Qom: Bina, first edition.
2. Ibn Babawiyah, Muhammad Ibn Ali, (1362): "Al-Khesal", Qom: Bina, first edition.
3. Ibn Mozahm, Nasr, (1370): "Waqqa Safin", translated by Parviz Atabaki, Tehran: Islamic Revolution Publications and Education, second edition.
4. Askafi, Muhammad bin Hammam, (1388): "Al-Tamahees (development and purity of the soul)", translated by Abdullah Salehi, Qom: Nur al-Sajjad, first edition.
5. Ansarian, Hossein, (2013): "Tafsir Hakim", Qom: Dar al-Irfan.
6. Balaghy, Abdul Hajjah, (2016): "Hajja al-Tafasir and Balagh al-Eksir", Qom: Hikmat.
7. Bidakhti Gonabadi (Sultan Ali Shah), Muhammad bin Haidar, (1408 AH): "Bayan al-Saada fi Maqamat al-Ibadah", Beirut: Al-Alami for Publications, second edition.
8. Jafari, Yaqoob, (1376): "Tafsir Kausar", Qom: Hijrat Publications Institute.
9. Hosseinzadeh, Hossein, site old.ido.ir, "article on the place of production", work and effort in Islam, 11/1/98
10. Hosseini Khamenei, Seyed Ali, (2013): "Economy and the economic arena from the perspective of the Supreme Leader of the Revolution", Tehran: Qadr Velayat cultural and artistic institute, first edition.
11. Hosseini Khamenei, Seyyed Ali, (2012): "ts of Grand Ayatollah Seyed Ali Khamenei, Supreme Leader of the Islamic Revolution", by a group of researchers, Tehran: Islamic Revolution, second edition.
12. Hosseini Khamenei, Seyyed Ali, (2016): "Pure Points", Qom: Maarif Publishing House, 2nd edition.
13. Hakimi, Mohammad Reza and Hakimi, Mohammad and Hakimi, Ali, (2010): "Al Hayat", translated by Ahmad Aram, Tehran: Farhang Islamic Publishing House.
14. Rezaei Esfahani, Mohammad Ali, (2007): "Tafsir Qur'an, Mehr", Qom: Researches on Tafsir and Sciences of the Qur'an.
15. Tabatabayi, Seyyed Mohammad Hossein, (2013): "Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an", Beirut: Al-Alami Publishing House, second edition.
16. Tabarsi, Fazl bin Hasan, (1372): "Al-Bayan Assembly in Tafsir al-Qur'an", Tehran: Nasser Khosrow, third edition.
17. Aamili, Ibrahim, (1360): "Tafsir Aamili", Tehran: Sadouq Bookstore.
18. Qaraati, Mohsen, (2008): "Tafsir Noor", Tehran: Cultural Center of Lessons from the Qur'an.
19. Majlisi, Muhammad Baqir bin Muhammad Taqi, (1403): "Bihar al-Anwar", Beirut: Bina, second edition.
20. Center for Quranic Culture and Education, (2012): "Encyclopedia of the Noble Qur'an", Qom: Boştan Kitab, third edition.
21. Moghniyeh, Mohammad Javad, (1424): "Al-Tafsir al-Kashif", Qom: Dar al-Kitab al-Islami.
22. Makarem Shirazi, Nasser, (1371): "Tafsir Nemooneh", Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya, 10th edition.
23. Makarem Shirazi, Nasser, (1386): "The Message of the Qur'an", Tehran: Dar al-Kutb al-Islamiyya, 9th edition.
24. Hamase Cultural Institute 17, (2016): "Resistance Economy in Sireh Shahada", Bija, Bina.

25. Waram bin Abi Firas, Masoud bin Isa, (1369): Tanbiyeh al-Khwatar and Nazha al-Nawazer known as Waram", translated by Mohammad Reza Atai, Mashhad: As-tan Quds Razavi Islamic Research Foundation.
26. Hashemi Rafsanjani, Akbar, (1383): "Farhang Qur'an", Qom: Boṣṭan Kitab, second edition.
27. Hashemi Rafsanjani, Akbar, (1386): "Guided interpretation: A New Method in Presenting the Concepts of Quranic Topics", Qom: Boṣṭan Kitab.

Site: KHAMENEI.IR